

Zaprimljeno: 23.11.2010.

Izvorni znanstveni članak

UDK: 316.6-053.6

ODNOS IZMEĐU RIZIČNOG I DELINKVENTNOG PONAŠANJA, NEKIH OBITELJSKIH KONTEKSTUALNIH ČIMBENIKA I RODITELJSKIH ODGOJNIH METODA¹

Ivana Vrselja
Renata Glavak Tkalić
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar

SAŽETAK

Ovaj rad imao je dva cilja. Prvi cilj bio je utvrditi postoji li izravan doprinos nekih obiteljskih kontekstualnih čimbenika (obrazovanje roditelja, percipirane materijalne prilike obitelji, učestalost pijenja alkohola roditelja i veličina obitelji) rizičnom i delinkventnom ponašanju djeteta. Drugi cilj rada bio je utvrditi postoji li neizravan doprinos tih obiteljskih kontekstualnih čimbenika rizičnom i delinkventnom ponašanju djeteta preko roditeljskih odgojnih metoda (emocionalna toplina, odbijanje i prezaštićivanje). Istraživanje je provedeno na reprezentativnom uzorku od 887 učenika osnovnih škola (463 dječaka i 418 djevojčica; šestero nije navelo spol) u dobi od 13 i 14 godina. Primijenjene su Skala samoiskaza o rizičnom i antisocijalnom ponašanju, prilagođena verzija upitnika Sjećanja na djetinjstvo (EMBU), te Upitnik sociodemografskih podataka kojim su prikupljeni podaci o obrazovanju roditelja, percipiranim materijalnim prilikama obitelji, učestalosti pijenja alkohola roditelja te veličine obitelji. Podaci su analizirani nizom multiplih regresijskih analiza. Dobiveni rezultati pokazali su da, od četiri mjerena obiteljska kontekstualna čimbenika, tek obrazovanje i učestalost pijenja alkohola roditelja izravno doprinose rizičnom i delinkventnom ponašanju djeteta. Također, rezultati su pokazali da, od tri mjerene roditeljske odgojne metode (emocionalna toplina, odbijanje i prezaštićivanje), jedino percipirano odbijanje roditelja iskazuje medijacijski utjecaj u odnosu između obiteljskih kontekstualnih čimbenika i rizičnog i delinkventnog ponašanja djeteta.

Cljučne riječi: rizično i delinkventno ponašanje, roditeljske odgojne metode, obiteljski kontekstualni čimbenici, medijacijski utjecaj

UVOD

U kriminološkoj literaturi obiteljski čimbenici često su promatrani kao jedan od ključnih uzroka i korelata delinkventnog ponašanja. Pri tome obiteljski čimbenici uključuju obilježja roditeljstva kao i kontekstualne obiteljske čimbenike, poput socioekonomskog statusa, kriminaliteta, učestalosti pijenja alkohola i alkoholizma roditelja te strukture obitelji (jednoroditeljske ili dvoroditeljske obitelji, veličina obitelji). Od navedenih kontekstualnih obiteljskih čimbenika, socioekonomski status svakako je jedan od najviše istraživanih rizičnih čimbenika delinkventnog ponašanja (Wright i sur., 1999). U tom pogledu, pretpostavljena snažna povezanost socioekonomskog statusa i delinkventnog ponašanja činila je osnovu većine socioloških teorija

kriminala. Tako Sutherlandova teorija diferencijalne asocijacije (Sutherland i Cressey, 2003) pretpostavlja da su mladi iz nižih socioekonomskih slojeva izloženiji kriminalnim elementima društva koji dovode do delinkventnog ponašanja. Prema teoriji socijalne dezorganizacije Shawa i McKaya (2003), socijalna dezorganizacija prisutna u lošijim susjedstvima ključni je etiološki čimbenik delinkventnog ponašanja. Nadalje, Hirschieva (2003) teorija socijalnih veza pretpostavlja da su mladi iz nižih slojeva društva skloni biti manje posvećeni obiteljskim i školskim vrijednostima koje su zaštitni čimbenik delinkventnog ponašanja.

Na temelju navedenog, jasno je da većina ovih teorija pretpostavlja da socioekonomski status izravno doprinosi delinkventnom ponašanju.

¹ Rezultati izloženi u radu temelje se na podacima prikupljenim u okviru projekta "Vrednovanje eksperimentalne provedbe elemenata Hrvatskog nacionalnog obrazovnog standarda (HNOS)", koje je Institut društvenih znanosti Ivo Pilar proveo za potrebe Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa.

Međutim, osnovni problem tih teorija je u tome što su rezultati istraživanja općenito nedosljedni u pogledu povezanosti socioekonomskog statusa i delinkventnog ponašanja (Wright i sur., 1999). Ovdje valja napomenuti da su mjere socioekonomskog statusa u istraživanjima najčešće uključivale stvarne prihode kućanstva, stupanj obrazovanja roditelja, posjedovanje imovine, ovisnost o socijalnoj pomoći ili prostornu komformnost koju imaju članovi kućanstva (Farrington, 1996), a nešto rjeđe percipirane materijalne prilike (Özbay, 2006). Pri tome su neka istraživanja uključivala tek jedan od ovih pokazatelja socioekonomskog statusa dok je u drugima pak formirana kompozitna mjera socioekonomskog statusa sastavljena od više pokazatelja.

Jedno od istraživanja u kojima nije utvrđen značajan doprinos socioekonomskog statusa delinkventnom ponašanju je istraživanje koje su proveli Agnew i sur. (2008). U tom istraživanju socioekonomski status mjeren je na temelju tri pokazatelja: obiteljskih prihoda, prestiža zanimanja roditelja i obrazovanja roditelja. Rezultati su pokazali da socioekonomski status ne doprinosi značajno samoisikazanom delinkventnom ponašanju i zlouporabi droga, kao ni agresivnom ponašanju dobivenom na temelju iskaza roditelja. S druge strane, od istraživanja kojima je utvrđeno postojanje povezanosti socioekonomskog statusa i delinkventnog ponašanja možemo spomenuti i jedno od prvih takvih istraživanja u našim prilikama, a to je istraživanje koje je provela Ajduković (1988). Ovo je istraživanje uključilo 688 mladića, od kojih su velika većina bili polaznici srednjih škola koje su imale učestalije pojavljivanje devijantnih ponašanja, a manji dio njih bili su mladići iz jednog odgojnog zavoda. Utvrđeno je da su u prosjeku najmanje društveno neprihvatljivih ponašanja iskazivali sudionici čiji su roditelji imali završenu višu ili visoku školu, a nešto više od njih oni sudionici čiji su roditelji imali završenu osnovnu školu ili nezavršenu osnovnu školu. Značajno više društveno neprihvatljivog ponašanja iskazivali su sudionici čiji su roditelji imali završenu srednju školu (Ajduković, 1988).

Također, nedosljedna su i istraživanja koja su proučavala odnos između nekih drugih obiteljskih kontekstualnih čimbenika, poput zlouporabe alkohola odnosno alkoholizma roditelja i veličine obitelji. Tako su, primjerice, neka istraživanja ukazala na nepostojanje povezanosti učestalog pijenja alkohola odnosno alkoholizma roditelja i delinkventnog ponašanja djeteta (npr. Schuckitt i sur., 2000), dok su druga ukazala na snažnu povezanost ovih varijabli (npr. Barnow i sur., 2002).

U pogledu odnosa veličine obitelji i delinkventnog ponašanja, u literaturi se može naći nekoliko objašnjenja njihove povezanosti. Pri tome se objašnjenja odnose na to da velik broj braće i sestara rezultira manjom roditeljskom pažnjom po djetetu, zatim da velik broj braće i sestara dovodi do frustracije i konflikata vezanih uz smanjenje životnog prostora, do ekonomske deprivacije, obiteljskog stresa, povećane vjerojatnosti prisutnosti starijeg brata ili sestre koji mogu služiti kao model delinkventnog ponašanja te financijskih poteškoća koje nastaju kao posljedica nedovoljnih obiteljskih prihoda u odnosu na njihove potrebe (Pagani, 2009). Međutim, metaanaliza koju je proveo Derzon (2010) pokazuje nedosljednost rezultata istraživanja i u pogledu povezanosti veličine obitelji i delinkventnog ponašanja. Ovom metaanalizom 233 izvještaja nastalih na temelju 119 longitudinalnih istraživanja utvrđeno je nepostojanje povezanosti između veličine obitelji i problema u ponašanju djeteta, agresivnosti i nasilnog ponašanja. Međutim, metanaliza je pokazala i postojanje povezanosti veličine obitelji i kriminalnog ponašanja, na način da oni iz većih obitelji iskazuju i više kriminalnog ponašanja.

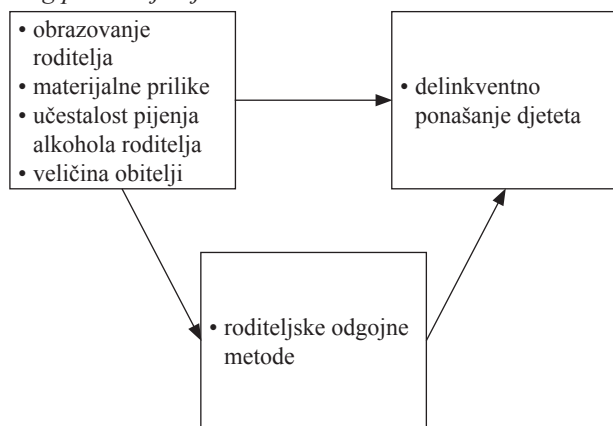
Prema Rutter, Giller i Hagell (1998), upravo je nedosljednost rezultata istraživanja o povezanosti obiteljskih kontekstualnih čimbenika i delinkventnog ponašanja djeteta usmjerila teoretičare i istraživače na potragu za intervenirajućim varijablama koje imaju proksimalniji utjecaj na delinkvenciju. U tom kontekstu, valja spomenuti Pattersonovu teoriju prisile (2002) koja podrazumijeva da socioekonomski status, ali i drugi obiteljski kontekstualni čimbenici, poput kriminaliteta i alkoholizma roditelja te strukture obitelji na delinkvenciju utječu neizravno, putem utjecaja na roditeljsko ponašanje.

Larzelere i Patterson (1990) ukazuju na to da roditelje lošijeg socioekonomskog statusa karakteriziraju slabije roditeljske vještine nego roditelje boljeg socioekonomskog statusa, djelomično i zato što oni doživljavaju više stresa i imaju manje resursa nego roditelji boljeg socioekonomskog statusa. U tom kontekstu, McLoyd (1990) navodi da ozbiljne socioekonomske poteškoće umanjuju kapacitet za podržavajuće, dosljedno i uključeno roditeljstvo.

Roditeljsko ponašanje - poput uključenosti, nadzora te emocionalne topline - u istraživanjima se pokazuje kao jedan od najsnažnijih prediktora delinkvencije. Ono u istraživanjima dosljedno pokazuje izravan utjecaj na delinkvenciju čak i nakon kontroliranja obiteljskih kontekstualnih prediktora delinkvencije, što se ne može reći i za

obrnuti slučaj (Larzelere i Patterson, 1990). Kada su varijable roditeljskog ponašanja zajedno s obiteljskim kontekstualnim čimbenicima uključene u regresijsku analizu, izravan doprinos ostalih obiteljskih kontekstualnih čimbenika obično se pokazuje neznačajnim, što ukazuje na to da su njihovi učinci posredovani roditeljskim ponašanjem. Drugim riječima, taj pristup naglašava hipotezu medijacije, odnosno posredovanja varijabli obiteljskog procesa, poput roditeljskog ponašanja ili metoda odgoja, u odnosu između obiteljskih kontekstualnih čimbenika i delinkventnog ponašanja (Slika 1.).

Slika 1. Teoretski model odnosa obiteljskih kontekstualnih čimbenika, roditeljskih odgojnih metoda i delinkventnog ponašanja djeteta

U ovom kontekstu možemo spomenuti i reanalizu podataka dobivenih istraživanjem Glueckovih (jedno od najznačajnijih istraživanja na području kriminologije), a koju su proveli Sampson i Laub (1995). Ta reanaliza pokazala je da socioekonomski status obitelji, zaposlenje majke, veličina obitelji, kriminalitet i zlouporaba alkohola roditelja te razorenost doma (odsutnost jednog ili oba roditelja zbog rastave ili smrti) pokazuju izravan doprinos objašnjenju delinkventnog ponašanja. Međutim, kada su se u modelu našli i roditeljski nadzor, disciplina te privrženost, jedino je veličina obitelji ostala značajan prediktor delinkvencije. Ti rezultati ukazali su na to da roditeljsko ponašanje posreduje odnosu između obiteljskih kontekstualnih čimbenika i delinkventnog ponašanja (Sampson i Laub, 1995).

Većina empirijskih istraživanja usmjerila se na istraživanje medijacijskog utjecaja roditeljskog nadzora i discipliniranja u odnosu između obiteljskih kontekstualnih čimbenika i delinkventnog ponašanja. Za razliku od toga, u ovom istraživanju će se, osim izravnog doprinosa nekih obiteljskih kontekstualnih čimbenika, ispitati i postoji li medijacijski utjecaj roditeljske emocionalne topline, odbijanja i

prezaštićivanja u odnosu između nekih kontekstualnih čimbenika obitelji (obrazovanje roditelja, percipirane materijalne prilike obitelji, učestalost pijenja alkohola roditelja i veličina obitelji) i rizičnog i delinkventnog ponašanja djeteta.

CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Prvi cilj rada bio je utvrditi postoji li izravan doprinos nekih obiteljskih kontekstualnih čimbenika (obrazovanje roditelja, percipirane materijalne prilike obitelji, učestalost pijenja alkohola roditelja i veličina obitelji) rizičnom i delinkventnom ponašanju djeteta. Drugi cilj rada bio je utvrditi postoji li neizravan doprinos tih obiteljskih kontekstualnih čimbenika rizičnom i delinkventnom ponašanju djeteta preko roditeljskih odgojnih metoda (emocionalna toplina, odbijanje i prezaštićivanje). S obzirom da su rezultati dosadašnjih istraživanja pokazali da obiteljski kontekstualni čimbenici doprinose objašnjenju roditeljskog ponašanja, te da roditeljsko ponašanje značajno doprinosi objašnjenju delinkventnog ponašanja djeteta (npr. Larzelere i Patterson, 1990; Sampson i Laub, 1995), nameće se važnost ispitivanja mehanizama tih povezanosti. Stoga, u radu će se, osim izravnog doprinosa obiteljskih kontekstualnih čimbenika rizičnom i delinkventnom ponašanju, ispitati i postoji li neizravni doprinos tih obiteljskih kontekstualnih čimbenika preko tri roditeljske odgojne metode - emocionalne topline, odbijanja i prezaštićivanja.

S obzirom na ciljeve istraživanja, postavljeni su sljedeći problemi:

1. Ispitati doprinose li obiteljski kontekstualni čimbenici (obrazovanje roditelja, percipirane materijalne prilike obitelji, učestalost pijenja alkohola roditelja i veličina obitelji) značajno objašnjenju rizičnog i delinkventnog ponašanja djeteta.

Hipoteza: Pretpostavka je da će obiteljski kontekstualni čimbenici značajno doprinjeti objašnjenju rizičnog i delinkventnog ponašanja djeteta, na način da će niže obrazovanje roditelja, lošije materijalne prilike i češće konzumiranje alkohola od strane roditelja značajno doprinjeti izraženijem iskazivanju rizičnog i delinkventnog ponašanja.

2. Ispitati posreduju li tri roditeljske odgojne metode (emocionalna toplina, odbijanje i prezaštićivanje) u odnosu između obiteljskih kontekstualnih čimbenika (obrazovanje roditelja,

percipirane materijalne prilike obitelji, učestalost pijenja alkohola roditelja i veličina obitelji) i rizičnog i delinkventnog ponašanja djeteta.

Hipoteza: Pretpostavka je da će se tri roditeljske odgojne metode pokazati značajnim medijatorima u odnosu između obiteljskih kontekstualnih i rizičnog i delinkventnog ponašanja.

METODA

Sudionici i postupak

Istraživanje je provedeno na reprezentativnom uzorku od 887 učenika osnovnih škola, od kojih je bilo 463 dječaka i 418 djevojčica, dok njih šestero nije navelo spol. Dob sudionika kretala se između 13 i 14 godina ($M=13.56$, $SD=.66$).

Analizirani podaci prikupljeni su u veljači i ožujku 2006. godine u okviru opsežnog terenskog istraživanja o učincima Hrvatskog nacionalnog obrazovnog standarda (HNOS). U istraživanju je sudjelovalo 49 eksperimentalnih škola u kojima su primjenjivana načela HNOS-a, te 49 kontrolnih škola u istim gradovima i županijama u kojima se HNOS nije primjenjivao. Skupina škola uključenih u eksperimentalnu primjenu HNOS-a nije formirana slučajnim odabirom, čime je onemogućen model slučajnog razvrstavanja u eksperimentalnu i kontrolnu skupinu. Stoga je kontrolna skupina formirana po modelu ekvivalentnih parova (na razini škola), a u nacrt su uvedena dodatna mjerenja koja su služila kao kontrolne točke za obje skupine. Međutim, razredi su u obje skupine škola birani slučajnim odabirom. Pri tome su učenici 5-ih i 6-ih razreda dolazili iz ukupno 48 osnovnih škola na području Republike Hrvatske, a 7-ih i 8-ih razreda iz 50 osnovnih škola. U ovom radu uključeni su podaci koji su prikupljeni od učenika 7-ih i 8-ih razreda i eksperimentalnih i kontrolnih skupina škola; dakle, iz ukupno 50 osnovnih škola na području Republike Hrvatske.

Istraživanje je provedeno za vrijeme redovne nastave u grupnim uvjetima. Anketu su proveli posebno educirani anketari, pri čemu su učenici za sudjelovanje u anketiranju, koje je bilo anonimno i dobrovoljno, imali suglasnost roditelja.

Instrumenti

Za mjerenje rizičnog i delinkventnog ponašanja primijenjena je Skala samoiskaza o rizičnom i antisocijalnom ponašanju (Vrselja, Sučić i Franc, 2009), a za mjerenje roditeljskih odgojnih metoda prilagođena verzija upitnika Sjećanja na djetinjstvo

(EMBU, švedski akronim od „The Egna Minnen Beträffande Uppfostran“) čiji su autori Perris i sur. (1980). Također, sudionici su ispunili i upitnik sociodemografskih podataka koji je konstruiran za potrebe ovog istraživanja, a kojim su se prikupili podaci o obiteljskim kontekstualnim čimbenicima (obrazovanje roditelja, percipirane materijalne prilike obitelji, učestalost pijenja alkohola roditelja i veličina obitelji).

Korištena mjera Skala samoiskaza o rizičnom i antisocijalnom ponašanju (SRAP; Vrselja, Sučić i Franc, 2009) predstavlja prilagođenu i skraćenu verziju Skale samoiskaza o socijalnim devijacijama i antisocijalnom ponašanju (Šakić, Franc i Mlačić, 2002) nastale na temelju Skale samoiskazanog delinkventnog ponašanja (*eng. Self-Reported Delinquency Scale*) Elliota i Huizinge (1983). Skala je skraćena kako bi se učenike vremenski rasteretilo dok su neke čestice skraćene kako bi bile jasnije i razumljivije učenicima viših razreda osnovne škole. Pouzdanost ove skraćene skale procijenjena Cronbachovim koeficijentom alpha bila je vrlo visoka - $\alpha=.90$ (Vrselja, Sučić i Franc, 2009). Skraćena verzija skale koja je primijenjena u ovom istraživanju sastoji se od 28 čestica koje pokrivaju raspon od blažih rizičnih ponašanja (npr. *ne vraćanje novca prodavaču koji je zabunom izvratio više*) do težih oblika delinkventnih ponašanja (npr. *spolni odnos ili pokušaj spolnog odnosa s nekom osobom protiv njene volje, preprodaja droge*). Učenici su odgovarali koliko su puta svako od navedenih ponašanja počinili u proteklih godinu dana, pri čemu su im bili ponuđeni odgovori na skali od 6 stupnjeva (*1 - nikada, 2 - jedan put, 3 - dva puta, 4 - 3 do 5 puta, 5 - 6 do 12 puta, 6 - više od 12 puta*). Zbog relativno male zastupljenosti učenika koji su više od jednom ili dva puta sudjelovali u pojedinim oblicima ponašanja, rezultat na skali formiran je kao prosječan broj različitih rizičnih i delinkventnih djela koja su tijekom proteklih godinu dana iskazana najmanje jednom. Tako formiran rezultat na ovoj skali može varirati u rasponu od 0 do 28, pri čemu veći rezultat upućuje na izraženije iskazivanje rizičnog i delinkventnog ponašanja.

Drugi primijenjeni instrument u ovom istraživanju, Sjećanja na djetinjstvo (EMBU), temelji se na dimenzionalnim modelima roditeljskog odgojnog ponašanja (Arrindell i sur, 1989). U originalu se sastoji od 81 čestice, a koristi se za retrospektivno mjerenje percepcije odgojnih metoda roditelja kod odraslih osoba (Winefield i sur., 1990). Skraćena verzija upitnika EMBU sastoji se od 23 tvrdnje, a na temelju psihometrijskih karakteristika

skraćene verzije (pouzdanosti, valjanosti i stabilnosti kroz različite uzorke) Arrindell i suradnici (1999; 2005) preporučuju ga kao ekvivalent dužoj formi upitnika. Upitnik je za primjenu na djeci prilagođen na način da su tvrdnje prebačene iz perfekta u prezent. Sudionici zasebno procjenjuju ponašanje majke i oca za svaku tvrdnju, na način da na skali od četiri stupnja (od 1 - *nikad* do 4 - *većinu vremena*) odgovaraju koliko često se njihova majka odnosno otac ponaša na određeni način. Upitnik se sastoji od tri skale: emocionalna toplina, odbijanje i prezaštićivanje. *Skala emocionalne topline* sastoji se od 6 čestica, a mjeri percipiranu toplinu i ljubav od strane roditelja. Odnosi se na one postupke roditelja koji se manifestiraju kroz njihovo pokazivanje ljubavi i naklonosti, pridavanje pažnje, emocionalno prihvaćanje, hvaljenje prikladnog ponašanja, pružanje podrške, poticanje. Primjer čestice: *Pokazuju li ti tvoji roditelji da te vole?* *Skala odbijanja* sastoji se od 7 čestica, a mjeri percipirane manifestne oblike roditeljskog odbijanja. Ona obuhvaća postupke roditelja koji se očituju u kažnjavanju, posramljivanju, kritiziranju, odbijanju djeteta kao individue, deprivaciji od pokazivanja ljubavi i fizičkom i/ili verbalnom zlostavljanju. Primjer čestice: *Kažnjavaju li te tvoji roditelji više nego što zaslužuješ?* *Skala prezaštićivanja* sastoji se od 10 čestica, a mjeri percipirani osjećaj djeteta da su roditelji pretjerano zabrinuti za njega. Odnosi se na postupke roditelja koji pokazuju da su pretjerano uplašeni i anksiozni za sigurnost djeteta, posesivni, kontrolirajući, nametljivi, ne dopuštaju privatnost i samostalnost djece. Primjer čestice: *Jesu li tvoji roditelji zabrinuti zbog toga što radiš nakon škole?*

Odgovori sudionika podvrgnuti su zasebnim analizama glavnih komponenata s tri faktora kao kriterijem, a s Varimax rotacijom. Dobiveni rezultati uglavnom su u skladu s rezultatima Arrindella i suradnika (1999). Naime, pokazalo se da je većina čestica zasićena na predviđenim faktorima, pri čemu su iznimke bile čestice 1 (originalno na faktoru odbijanja, a kod nas na faktoru prezaštićivanja), zatim 17 (originalno na faktoru prezaštićivanja, a kod nas na faktoru topline) i naposljetku čestice 18 i 22 (originalno na faktoru prezaštićivanja, a kod nas na faktoru odbijanja). Česticu broj 9 nismo uključili u obradu podataka zbog njenog mjesta u faktorskoj strukturi (podjednako korelira s više skala) te na temelju preporuke autora ove skraćene skale (Arrindell i sur., 1999; 2001).

Prva komponenta je nazvana emocionalna toplina, te ona objašnjava 17.41% varijance odgovora

vezanih uz odgojne metode oca te 17.93% varijance odgovora vezanih uz odgojne metode majke. Ta komponenta obuhvaća 7 čestica, pri čemu sve čestice imaju zadovoljavajuće saturacije na komponenti (u rasponu od .41 do .79 za oca, te u rasponu od .44 do .81 za majku). Na temelju tih 7 čestica posebno je za majku i posebno za oca formiran rezultat koji se odnosi na emocionalnu toplinu, a koji je određen kao linearna kombinacija tih čestica. Koeficijent unutarnje konzistencije Cronbach α za tako formiran rezultat iznosi .76 za oca te .77 za majku. S obzirom da se pokazalo da rezultati na skali emocionalne topline oca i majke visoko koreliraju ($r = .586$), činilo se opravdanim kombinirati ih u mjeru roditeljske emocionalne topline, koja je određena kao prosječan rezultat postignut na skali emocionalne topline oca i majke. Ovaj ukupni rezultat može teorijski varirati u rasponu od 7 do 28, pri čemu viši rezultat upućuje na izraženiju emocionalnu toplinu roditelja.

Druga komponenta nazvana je odbijanje, te ona objašnjava 16.78% varijance odgovora vezanih uz odgojne metode oca te 17.76% varijance odgovora vezanih uz odgojne metode majke. Ta komponenta obuhvaća 8 čestica, pri čemu sve čestice imaju zadovoljavajuće saturacije na komponenti (u rasponu od .34 do .75 za oca, te u rasponu od .45 do .74 za majku). Na temelju tih 8 čestica posebno je za majku i posebno za oca formiran rezultat koji se odnosi na odbijanje, a koji je određen kao linearna kombinacija tih čestica. Koeficijent unutarnje konzistencije Cronbach α za tako formiran rezultat iznosi .79 za oca te .92 za majku. Kao i u slučaju emocionalne topline, rezultati na skali odbijanja oca i majke visoko su korelirani ($r = .564$), zbog čega smo ih kombinirali u mjeru roditeljskog odbijanja, određenu kao prosječan rezultat postignut na skali odbijanja oca i majke. Ovaj rezultat može teorijski varirati u rasponu od 8 do 32, pri čemu viši rezultat upućuje na izraženije odbijanje od strane roditelja.

Naposljetku, treća komponenta nazvana je prezaštićivanje, te ona objašnjava 13.02% varijance odgovora vezanih uz odgojne metode oca i 13.98% varijance odgovora vezanih uz odgojne metode majke. Ova komponenta obuhvaća 7 čestica pri čemu sve čestice imaju zadovoljavajuće saturacije na toj komponenti (u rasponu od .34 do .75 za oca, te u rasponu od .37 do .77 za majku). Na temelju tih 7 čestica zasebno je za majku i zasebno za oca formiran rezultat koji se odnosi na prezaštićivanje, a koji je određen kao linearna kombinacija tih čestica. Koeficijent unutarnje konzistencije Cronbach

α za tako formiran rezultat iznosi .74 za oca te .78 za majku. Rezultati na skali prezaštićivanja oca i majke također su visoko korelirani ($r = .652$), te smo ih kombinirali u mjeru roditeljskog prezaštićivanja, određenu kao prosječni rezultat postignut na skali prezaštićivanja oca i majke. Ovaj ukupni rezultat može teorijski varirati u rasponu od 7 do 28, gdje viši rezultat upućuje na izraženije prezaštićivanje od strane roditelja.

Naposljetku, u istraživanju je primijenjen i Upitnik sociodemografskih podataka kojim su prikupljeni podaci o stupnju obrazovanja roditelja, percipiranim materijalnim prilikama obitelji, učestalosti pijenja alkohola roditelja te veličini obitelji.

Obrazovanje roditelja te percipirane materijalne prilike obitelji koristili smo kao pokazatelje socioekonomskog statusa sudionika. Obrazovanje roditelja mjereno je pomoću dvije čestice koje se odnose na stupanj obrazovanja majke odnosno oca sudionika, i to na skali od 3 stupnja (1 - *osnovna škola*, 2 - *srednja škola* i 3 - *viša škola ili fakultet*). Na temelju ove dvije čestice formirana je mjera obrazovanja roditelja, određena kao prosječni rezultat na te dvije čestice. Pri tome ona može teorijski varirati u rasponu od 1 do 3, s time da veći rezultat upućuje na više obrazovanje roditelja. Materijalne prilike obitelji mjerene su pomoću jedne čestice na kojoj su sudionici iskazivali subjektivnu procjenu materijalnog stanja njihove obitelji na skali od 5 stupnjeva (1 - *puno siromašnija od većine drugih obitelji*, 5 - *puno bogatija od većine drugih obitelji*).

Učestalost pijenja alkohola roditelja mjerena je pomoću dvije čestice, pri čemu se jedna odnosila na procjenu sudionika koliko često njihova majka konzumira alkohol, a druga na procjenu koliko često njihov otac konzumira alkohol. Sudionici su procjene vršili na skali od četiri stupnja (1 - *uopće ne pije*, 4 - *pije mnogo*). Na temelju ove dvije čestice formiran je prosječni rezultat koji može varirati u rasponu od 1 do 4, s time da veći rezultat upućuje na češće konzumiranje alkohola od strane roditelja.

Veličina obitelji također je mjerena pomoću dvije čestice, pri čemu se jedna odnosila na iskazivanje sudionika o broju njihove braće, a druga o broju njihovih sestara. Na temelju ove dvije čestice formirana je jedna varijabla određena kao njihova linearna kombinacija, a koja je nakon toga rekodirana u varijablu s 4 kategorije (1 - *obitelj s jednim djetetom*, 4 - *obitelj četvero ili više djece*).

Metode obrade podataka

Kako bismo odgovorili na prvi cilj rada, provedena je multipla regresijska analiza s rizičnim i delinkventnim ponašanjem kao kriterijem, te obiteljskim kontekstualnim čimbenicima (obrazovanje roditelja, materijalne prilike, učestalost pijenja alkohola roditelja i veličina obitelji) kao prediktorima.

U svrhu odgovora na drugi cilj rada, provedena je medijacijska analiza koja se sastoji od tri koraka. Prvi korak zapravo predstavlja analizu kojom se odgovorilo na prvi cilj rada. U drugom koraku provedene su tri multiple regresijske analize. Ove tri analize razlikovale su se samo po kriteriju; odnosno, u svakoj je regresijskoj analizi kriterij bila jedna od roditeljskih odgojnih metoda (emocionalna toplina, odbijanje i prezaštićivanje), dok su prediktori bili u sve tri analize četiri obiteljska kontekstualna čimbenika (obrazovanje roditelja, materijalne prilike, učestalost pijenja alkohola roditelja i veličina obitelji). U ovom koraku provjeravalo se postoji li doprinos obiteljskih kontekstualnih čimbenika trima pretpostavljenim medijatorima, odnosno roditeljskoj emocionalnoj toplini, odbijanju i prezaštićivanju. U trećem koraku provedena je hijerarhijska regresijska analiza od dva koraka, s rizičnim i delinkventnim ponašanjem kao kriterijem. Pri tome su kao prediktori u prvom koraku uneseni obiteljski kontekstualni čimbenici, a u drugom koraku roditeljske odgojne metode. U ovom koraku provjeravalo se dolazi li do smanjenja ili potpunog gubitka doprinosa obiteljskih kontekstualnih čimbenika u objašnjenju rizičnog i delinkventnog ponašanja djeteta kada se u regresijskom modelu istovremeno nalazi i svaki pretpostavljeni medijator.

REZULTATI

Iz utvrđenih prosječnih vrijednosti koje su vidljive u Tablici 1, može se reći da su roditelji sudionika bili u prosjeku srednjoškolskog obrazovanja ($M=2.14$, $SD=.55$), te da učenici procjenjuju svoje materijalne prilike prosječnima ($M=3.13$, $SD=.53$). Nadalje, može se vidjeti da roditelji sudionika u prosjeku rijetko piju alkohol ($M=1.61$, $SD=.54$) kao i to da su sudionici u prosjeku članovi obitelji koje imaju između dvoje i troje djece ($M=2.57$, $SD=1.00$). Što se tiče prosječnih vrijednosti vezanih uz roditeljske odgojne metode, vidljivo je da sudionici svoje roditelje percipiraju iznadprosječno toplima ($M=20.58$, $SD=4.37$), ispodprosječno odbijajućima ($M=10.71$, $SD=3.28$) te ispodprosječno prezaštićujućima ($M=13.74$, $SD=3.72$) u odnosu

Tablica 1. Deskriptivni podaci i korelacije između ispitanih varijabli

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
1. obrazovanje roditelja		.230**	.070	-.284**	.060	-.020	-.097*	.149*
2. materijalne prilike			.005	-.076*	.075	.039	-.024	.077*
3. učestalost pijenja alkohola roditelja				-.033	-.098*	.082*	.066	.158**
4. veličina obitelji					-.011	.056	.088*	-.058
5. emocionalna toplina						-.182**	.251**	-.206**
6. odbijanje							.449**	.181**
7. prezaštićivanje								.108*
8. rizično i delinkventno ponašanje								
M	2.14	3.13	1.61	2.57	20.58	10.71	13.74	3.39
SD	.55	.53	.54	1.00	4.37	3.28	3.72	4.31
TR	1-3	1-4	1-5	1-4	7-28	8-31	7-26	0-28

*p< .05, ** p< .01

na teorijski prosječne rezultate na ovim mjerama roditeljskih odgojnih metoda. Također, iz Tablice 1 može se iščitati da su sudionici postigli ispodprosječan rezultat na mjeri rizičnih i delinkventnih ponašanja (M=3.39, SD=4.31) u odnosu na teorijski prosječan rezultat na ovoj mjeri.

U Tablici 1 također su prikazane korelacije među korištenim varijablama. Uvidom u Tablicu 1, vidljivo je da postoje neke značajne interkorelacije između obiteljskih kontekstualnih čimbenika, iako su one dosta niske (u rasponu od $r=-.076$ između materijalnih prilika i veličine obitelji do $r=-.284$ između obrazovanja roditelja i veličine obitelji).

Što se tiče povezanosti između obiteljskih kontekstualnih čimbenika i roditeljskih odgojnih metoda, obrazovanje roditelja značajno korelira samo s prezaštićivanjem ($r=-.097$), i to negativno i nisko. Nadalje, učestalost pijenja alkohola roditelja značajno, negativno i nisko korelira s emocionalnom toplinom ($r=-.098$) te pozitivno i nisko s odbijanjem ($r=.082$). Veličina obitelji značajno korelira samo s prezaštićivanjem ($r=.088$), i to pozitivno i nisko. Što se tiče povezanosti obiteljskih kontekstualnih čimbenika s rizičnim i delinkventnim ponašanjem, tri čimbenika koreliraju s rizičnim i delinkventnim ponašanjem, i to pozitivno i nisko ($r=.158$ za učestalost pijenja alkohola roditelja, $r=.149$ za obrazovanje roditelja i $r=.077$ za materijalne prilike).

Nadalje, sve interkorelacije između roditeljskih odgojnih metoda su značajne i pozitivne, pri čemu one variraju u rasponu od niskih ($r=-.182$ između emocionalne topline i odbijanja te $r=.251$ između emocionalne topline i prezaštićivanja) do visoke ($r=.449$ između odbijanja i prezaštićivanja). Također, sve tri roditeljske odgojne metode značajno i nisko koreliraju s rizičnim i delinkventnim ponašanjem djeteta (u rasponu od $r=.108$ za prezaštićivanje do $r=.206$ za emocionalnu toplinu).

Izravan doprinos nekih obiteljskih kontekstualnih čimbenika rizičnom i delinkventnom ponašanju djeteta

U svrhu provjeravanja postoji li izravan doprinos nekih obiteljskih kontekstualnih čimbenika rizičnom i delinkventnom ponašanju djeteta, provedena je multipla regresijska analiza. Na temelju rezultata prikazanih u Tablici 2, vidljivo je da obiteljski kontekstualni čimbenici značajno objašnjavaju samo 4.5% varijance rizičnog i delinkventnog ponašanja djeteta. Također, vidljivo je i da dva obiteljska kontekstualna čimbenika (od četiri ispitana) značajno doprinose objašnjenju rizičnog i delinkventnog ponašanja djeteta: obrazovanje roditelja ($\beta=.119$, $p<.01$) i učestalost pijenja alkohola roditelja ($\beta=.132$, $p<.01$). Dobiveni rezultati upućuju na zaključak da će ona djeca čiji su roditelji višeg obrazovanja te čiji roditelji češće piju alkohol više iskazivati rizično i delinkventno ponašanje.

Tablica 2. Rezultati multiple regresijske analize za predviđanje rizičnog i delinkventnog ponašanja djeteta na temelju nekih obiteljskih kontekstualnih čimbenika

Prediktori	Rizično i delinkventno ponašanje	
	β	
obrazovanje roditelja	.119**	
materijalne prilike	.068	
učestalost pijenja alkohola roditelja	.132**	
veličina obitelji	-.034	
	R= .211	R ² =.045**

*p< .05, ** p< .01

Medijacijska uloga roditeljskih odgojnih metoda u odnosu između obiteljskih kontekstualnih čimbenika i rizičnog i delinkventnog ponašanja djeteta

Kako bismo provjerili postoji li neizravan doprinos obiteljskih kontekstualnih čimbenika obja-

Tablica 3. Rezultati multiplih regresijskih analiza za predviđanje svake pojedine roditeljske odgojne metode (emocionalna toplina, odbijanje i prezaštićivanje) na temelju obiteljskih kontekstualnih čimbenika

Prediktor	emocionalna toplina		odbijanje		prezaštićivanje	
	β		β		β	
obrazovanje roditelja	.073		-.025		-.086	
materijalne prilike	.049		.053		-.034	
učestalost pijenja alkohola roditelja	-.089*		.122**		.097*	
veličina obitelji	.006		.093*		.082	
	R= .127	R2=.016	R= .157	R2=.025*	R= .169	R2= .028**

* $p < .05$, ** $p < .01$

njenju rizičnog i delinkventnog ponašanja djeteta preko roditeljskih odgojnih metoda provedena je medijacijska analiza. Ova analiza sastoji se od nekoliko koraka, pri čemu je prvi korak, provjeravanje kakav je izravan doprinos obiteljskih kontekstualnih čimbenika obitelji rizičnom i delinkventnom ponašanju djeteta, već učinjen. Rezultati drugoga koraka (Tablica 3), u kojem se provjeravao doprinos pojedinih obiteljskih kontekstualnih čimbenika obitelji objašnjenju pojedinih metoda roditeljskog odgoja kao pretpostavljenih medijatora, pokazali su kako obiteljski kontekstualni čimbenici značajno doprinose objašnjenju dvjema metodama roditeljskog odgoja - odbijanju i prezaštićivanju. Međutim, valja naglasiti da je postotak objašnjenje varijance rezultata za obje roditeljske metode odgoja izrazito malen, te on u slučaju odbijanja iznosi 2.5% varijance rezultata, a u slučaju prezaštićivanja 2.8% varijance rezultata. Pri tome odbijanju roditelja značajno doprinose učestalost pijenja alkohola roditelja ($\beta = .122$, $p < .01$) i veličina obitelji ($\beta = .093$, $p < .05$), dok prezaštićivanju značajno doprinosi tek učestalost pijenja alkohola roditelja ($\beta = .097$, $p < .05$). Ovi rezultati upućuju na zaključak da ona djeca koja percipiraju svoje roditelje više odbijajućima dolaze iz obitelji čiji roditelji češće konzumiraju alkohol te iz obitelji koje imaju više članova, dok djeca čiji roditelji češće konzumiraju alkohol percipiraju svoje roditelje više prezaštićujućima.

Kako bismo učinili posljednji i najvažniji korak u testiranju medijacijskog utjecaja, odnosno ispitali imaju li obiteljski kontekstualni čimbenici i dalje značajan doprinos za objašnjavanje rizičnog i delinkventnog ponašanja djeteta ako se u regresijskoj jednadžbi istodobno nalaze i roditeljske odgojne metode (pretpostavljene medijacijske varijable), provedene su hijerarhijske regresijske analize. U prvom su koraku u analizu uneseni samo obiteljski kontekstualni čimbenici, a u sljedećem samo dvije roditeljske metode odgoja, odnosno odbijanje i prezaštićivanje. Potvrđivanje medijacijskog utjecaja roditeljskog odbijanja i prezaštićivanja podrazumijeva utvrđivanje smanjenja u veličini ili

utvrđivanje neznačajnosti regresijskog koeficijenta za one obiteljske kontekstualne čimbenike koje su prije uvođenja roditeljskih odgojnih metoda značajno doprinosile objašnjenju rizičnog i delinkventnog ponašanja djeteta, a uz utvrđivanje značajnoga doprinosa svake pojedine metode roditeljskog odgoja u objašnjavanju rizičnog i delinkventnog ponašanja djeteta (Baron i Kenny, 1986).

Tablica 4. Rezultati hijerarhijske regresijske analize za predviđanje rizičnog i delinkventnog ponašanja djeteta na temelju obiteljskih kontekstualnih čimbenika bez roditeljskih odgojnih metoda (model 1), i sa roditeljskim odgojnim metodama (model 2)

	Model 1	Model 2
Prediktori	β	β
obrazovanje roditelja	.115*	.123*
materijalne prilike	.073	.068
učestalost pijenja alkohola roditelja	.110*	.075
veličina obitelji	-.073	-.096
odbijanje		.161**
prezaštićivanje		.070
	R= .214 R2= .046**	R= .291 R2= .085** $\Delta R2 = .039$ **

* $p < .05$, ** $p < .01$

Dobiveni rezultati (Tablica 4) upućuju na to da samo odbijanje roditelja ostvaruje medijacijski utjecaj u odnosu između obiteljskih kontekstualnih čimbenika i rizičnog i delinkventnog ponašanja djeteta. Kao što je vidljivo iz Tablice 4, nakon uvođenja dviju roditeljskih odgojnih metoda (odbijanje i prezaštićivanje) u regresijsku jednadžbu, regresijski koeficijent učestalosti pijenja alkohola roditelja postao je neznačajan (od $\beta = .110$, $p < .05$ na $\beta = .075$, $p > .01$). S obzirom da prezaštićivanje roditelja ne doprinosi značajno objašnjenju rizičnog i delinkventnog ponašanja djeteta ($\beta = .070$, $p > .05$), a odbijanje doprinosi ($\beta = .161$, $p < .01$), može se zaključiti da odbijanje roditelja ostvaruje značajan medijacijski utjecaj u odnosu između obiteljskih kontekstualnih čimbenika i rizičnog i delinkventnog

ponašanja djeteta. Pri tome je uvođenjem odbijanja i prezaštićivanja u regresijsku jednadžbu došlo do značajne, iako malene, promjene u količini ukupno objašnjene varijance rizičnog i delinkventnog ponašanja djeteta (za 3.9%).

RASPRAVA

Rezultati ovog istraživanja pokazali su da obiteljski kontekstualni čimbenici značajno doprinose objašnjenju rizičnog i delinkventnog ponašanja djeteta. Međutim, valja naglasiti da je postotak objašnjene varijance dosta malen (4.5%), što ukazuje na potrebu ispitivanja doprinosa i drugih obiteljskih kontekstualnih čimbenika koji su se u istraživanjima pokazali značajnim prediktorima delinkventnog ponašanja, poput kriminaliteta roditelja (Sampson i Laub, 1995), strukture obitelji (Wells i Rankin, 1991), nasilja među roditeljima (Buehler i Gerard, 2002) ili broja preseljenja (Gasper, DeLuca i Estacion, 2010).

Razmatrajući doprinos pojedinačnih obiteljskih kontekstualnih čimbenika rizičnom i delinkventnom ponašanju djece, može se reći kako su rezultati donekle iznenađujući u odnosu na postavljene hipoteze. Tako su se značajnim prediktorima rizičnog i delinkventnog ponašanja djeteta pokazali obrazovanje roditelja i učestalost pijenja alkohola roditelja, dok se percipirane materijalne prilike i veličina obitelji nisu pokazali značajnim prediktorima. Osim toga, iznenađujuć je i smjer povezanosti obrazovanja roditelja i rizičnog i delinkventnog ponašanja djeteta. Rezultati su pokazali da obrazovanje roditelja izravno doprinosi objašnjenju rizičnog i delinkventnog ponašanja djeteta, na način da ona djeca čiji su roditelji višeg obrazovanja ujedno i više iskazuju rizično i delinkventno ponašanje. Ovaj nalaz nije očekivan, osobito ako u ovom kontekstu spomenemo i rezultate istraživanja Davis-Kean (2005) te Davis-Kean, Sexton i Magnuson (2006) koji ukazuju na to da je viša razina obrazovanja roditelja povezana s njihovim adaptivnijim kognitivnim i analitičkim vještinama koje pogoduju razvoju djeteta.

Iako je dobiveni rezultat suprotan očekivanjima, ideja da viši socioekonomski status dovodi do izraženijeg delinkventnog ponašanja može se pronaći u nekoliko kriminoloških i socijalno- psiholoških teorija. Tako primjerice, teorija kontrole moći (Hagan, Gillis i Simpson, 1990) pretpostavlja da postoji nekoliko pozitivnih veza između socijalnog statusa i delinkventnog ponašanja. Jedna od njih je svakako „sklonost riziku“ ili potraga za uzbuđenjem,

što se potiče u višim socioekonomskim slojevima društva kao način povećanja socijalne mobilnosti, međutim, negativna posljedica toga je i poticanje delinkventnog ponašanja. Druga poveznica socioekonomskog statusa i delinkventnog ponašanja je socijalna moć. Naime, osobe iz viših slojeva imaju više socijalne moći i prema tome mogu imati, bez straha od kažnjavanja, stavove koji mogu dovesti do kriminalnog ponašanja. Takve osobe smatraju da su one iznad zakona društva, one imaju više resursa s kojima mogu odgovoriti na bilo kakve negativne reakcije društva na njihovu devijantnost te procjenjuju da su u niskom riziku da će ih se otkriti i kazniti za njihovo devijantno ponašanje. Naposljetku, još jedna poveznica između socioekonomskog statusa i delinkventnog ponašanja je u tome što visoki socioekonomski status dovodi do manje konvencionalnih vrijednosti.

Nadalje, provedeno istraživanje pokazalo je da učestalost pijenja alkohola roditelja izravno doprinosi rizičnom i delinkventnom ponašanju, i to na način da češće konzumiranje alkohola od strane roditelja vodi do izraženijeg iskazivanja rizičnog i delinkventnog ponašanja djeteta. U kontekstu ovih rezultata, valja spomenuti istraživanje Barnow i suradnika (2002), u kojem su se uspoređivale tri skupine djece s različitim brojem članova obitelji koji imaju povijest alkoholizma (1- nijedan član obitelji, 2- jedan ili dva člana obitelji i 3- tri ili više članova obitelji). Rezultati ovog istraživanja pokazali su da djeca koja imaju tri ili više članova uže ili šire obitelji s poviješću alkoholizma znatno više iskazuju delinkventno ponašanje, čak i nakon kontroliranja antisocijalnog poremećaja ličnosti roditelja te njihove ovisnosti o drogama.

Kao i obiteljski kontekstualni čimbenici, i dvije roditeljske odgojne metode (odbijanje i prezaštićivanje) objašnjavaju poprilično malen postotak (3.9%) varijance rezultata rizičnog i delinkventnog ponašanja djeteta. Sličan rezultat su dobili i Buschgens i sur. (2010). U tom istraživanju su tri roditeljske odgojne metode (emocionalna toplina, odbijanje i prezaštićivanje), zajedno s psihopatološkim poremećajima roditelja, interakcijom psihopatoloških poremećaja roditelja i roditeljskih odgojnih metoda te spolom djeteta, objasnile tek 12% varijance rezultata delinkventnog ponašanja djeteta dobivenog samoiskazom, a još manje (8%) dobivenog iskazom učitelja. S druge strane, u nekim istraživanjima (npr. Larzelere i Patterson, 1990) utvrđeno je da mjere roditeljskog discipliniranja i nadzora objašnjavaju čak i do 42% varijance delinkventnog ponašanja. Ovakvi rezultati ukazuju na

važnost uključivanja mjera discipline i roditeljskog nadzora u budućim istraživanjima.

Razmatrajući ulogu roditeljskih odgojnih metoda kao medijatora odnosa između obiteljskih kontekstualnih čimbenika i rizičnog i delinkventnog ponašanja djeteta, pokazalo se da postoji medijacijska uloga jedino roditeljskog odbijanja, i to u odnosu između učestalosti pijenja alkohola roditelja i rizičnog i delinkventnog ponašanja djeteta. Prethodna istraživanja su pokazala da su češće pijenje alkohola i alkoholizam roditelja povezani s deficitima u roditeljskom ponašanju. Tako je istraživanjem Eiden, Chavez i Leonard (1999), u kojem su opažane interakcije roditelja i 12-omjesečne djece tijekom slobodne igre, utvrđeno da je alkoholizam oca povezan s više negativnih interakcija otac-dojenče, poput manje pozitivnih afekata i više negativnih afekata, manje verbalizacije te manjom responzivnošću kod dojenčadi. Nadalje, u istraživanju Shuntich, Loh i Katz (1998), provedenom na uzorku studenata, utvrđeno je da je češće pijenje alkohola kod roditelja pozitivno povezano s mjerama roditeljske agresivnosti i negativno povezano s mjerama roditeljske topline.

Rezultati istraživanja koji ukazuju na povezanost češćeg pijenja alkohola odnosno alkoholizma roditelja i roditeljskih odgojnih metoda ne iznenađuju. Naime, kako navode Mayes i Truman (2002) ovisnost o bilo kojoj psihoaktivnoj tvari upućuje na osobine ličnosti ili neke poteškoće koje roditelje predisponiraju na usvajanje neadekvatnih roditeljskih metoda. Štoviše, sve psihoaktivne tvari u određenoj mjeri mijenjaju stupanj svjesnosti, pamćenja, regulacije afekata i kontrolu impulsa te mogu dovesti do takvog stupnja ovisnosti gdje će primarni cilj odrasle osobe biti zadovoljiti svoju ovisnost, pa i pod cijenu isključivanja svih drugih osoba iz svog života, a tako i vlastite djece. Ove vrste alteracija utječu na kapacitet odrasle osobe za responzivnu interakciju sa svojim djetetom.

Međutim, iako istraživanja ukazuju na povezanost češćeg pijenja alkohola odnosno alkoholizma roditelja i neadekvatnih roditeljskih odgojnih metoda, neka istraživanja ukazuju i na to da su problemi

s alkoholom kod roditelja proksimalnije povezani s nekim drugim varijablama, poput bračnog konflikta, a koje su odgovorne za povezanost češćeg pijenja alkohola, odnosno, alkoholizma roditelja i roditeljskih odgojnih metoda. Tako je u trogodišnjem longitudinalnom istraživanju Kellera i sur. (2008) utvrđeno da problemi oca s alkoholom neizravno doprinose eksternaliziranim problemima u ponašanju djeteta, i to preko bračnih konflikata i emocionalne topline roditelja. Drugim riječima, problemi oca s alkoholom bili su povezani s povećanjem bračnih konflikata, bračni konflikti bili su povezani sa smanjenjem emocionalne topline roditelja, a smanjena emocionalna toplina s više iskazivanja eksternaliziranih problema u ponašanju djeteta.

Naposljetku, valja napomenuti i neke nedostatke provedenog istraživanja. Prvi nedostatak odnosi se na samo mjerenje rizičnog i delinkventnog ponašanja. Naime, podaci o rizičnom i delinkventnom ponašanju prikupljeni su samo putem mjere samoiskaza, dakle iz samo jednog izvora. Brojna istraživanja na ovom području karakterizira prikupljanje podataka iz samo jednog izvora, što otežava otkrivanje stvarnih odnosa između važnih teoretskih konstrukata od onih koji su rezultat artefakta mjerenja. Istraživanja dječjih psihopatoloških poremećaja trebala bi se zasnivati na podacima koji su dobiveni iz više izvora s obzirom da je u tom slučaju moguće ustanoviti pouzdanost, a i valjanost izvještavanja je obično veća ukoliko je prisutno više izvora podataka (Loeber i Farrington, 1994). Također, još jedno ograničenje ovog istraživanja je što ono nije bilo longitudinalno, zbog čega ne može pružiti nikakve dokaze o kauzalnim odnosima među istraživanim varijablama.

Usprkos navedenim nedostacima, doprinos ovog istraživanja posebno je značajan zato što je ono jedno od rijetkih istraživanja u Hrvatskoj koje ispituje doprinos obiteljskih kontekstualnih čimbenika rizičnom i delinkventnom ponašanju djeteta, te jedino koje ispituje medijacijski utjecaj roditeljskih odgojnih metoda u odnosu između obiteljskih kontekstualnih čimbenika i rizičnog i delinkventnog ponašanja djeteta.

LITERATURA:

- Ajduković, M. (1988): Samoiskaz i izučavanje delinkventnog i društveno neprihvatljivog ponašanja mladih u nas. *Penološke teme*. 3 (1-2). 15-37.
- Agnew, R., Matthews, S.K., Bucher, J., Welcher, A.N., Keyes, C. (2008): Socioeconomic status, economic problems, and delinquency. *Youth Society*. 40 (2). 159- 181.
- Arrindell, W. A., Akkerman, A., Bages, N., Feldman, L., Caballo, V. E., Oei, T. P. S., Torres, B., Canalda, G., Castro, J., Montgomery, I., Davis, M., Calvo, M. G., Kenardy, J. A., Palenzuela, D. L., Richards, J. C. (2005): The Short-EMBU in Australia, Spain, and Venezuela: Factorial invariance, and associations with sex roles, self-esteem, and Eysenckian personality dimensions. *European Journal of Psychological Assessment*. 21 (1). 56-66.
- Arrindell, W. A., Methorst, G. J., Kwee, M. G., van der Ende, J., Pot, E., Moritz, B.J.M. (1989): Expanding the validity of a measure of reported parental rearing practices with psychiatric inpatients: Further Dutch experiences with the EMBU. *Personality and Individual Differences*. 10 (5). 493-500.
- Arrindell, W.A., Richter, J., Eisemann, M., Garling, T., Ryden, O., Hansson, S.B., Kasielke, E., Frindte, W., Gillholm, R., Gustafsson M. (2001): The short-EMBU in East-Germany and Sweden: A cross-national factorial validity extension. *Scandinavian Journal of Psychology*. 42 (2). 157-160.
- Arrindell, W.A., Sanavio, E., Aguilar, G., Sica, C., Hatzichristou, C., Eisemann, M., Recinos, L.A., Gaszner, P., Peter, M., Battagliese, G., Kallai, J., van der Ende, J. (1999): The development of a short form of the EMBU: Its appraisal with students in Greece, Guatemala, Hungary and Italy. *Personality and Individual Differences*. 27 (4). 613-628.
- Barnow, S., Schuckit, M., Smith, T.L., Preuss, U., Danko, G. (2002): The relationship between the family density of alcoholism and externalizing symptoms among 146 children. *Alcohol and Alcoholism*. 37 (4). 383-387.
- Baron, R.M., Kenny, D. A. (1986): The moderator-mediator variable distinction in social psychology research: Conceptual, strategic and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*. 51 (6). 1173-1182.
- Buehler, C., Gerard, J.M. (2002): Marital conflict, ineffective parenting, and children's and adolescents' maladjustment. *Journal of Marriage and Family*. 64 (1). 78-92.
- Buschgens, C.J.M., van Aken, M.A.G., Swinkels, S.H.N., Ormel, J., Verhulst, F.C., Buitelaar, J.K. (2010): Externalizing behaviors in preadolescents: Familial risk to externalizing behaviors and perceived parenting styles. *European Child & Adolescent Psychiatry*. 19 (7). 567-575.
- Davis-Kean, P. E. (2005): The influence of parent education and family income on child achievement: The indirect role of parental expectations and the home environment. *Journal of Family Psychology*. 19 (2). 294-304.
- Davis-Kean, P. E., Sexton, H. R., Magnuson, K. A. (2006): How does parents' education level influence parenting and children's achievement. Preuzeto 15.10.2010. sa <http://psidonline.isr.umich.edu/Publications/Workshops/CDS2ER/Papers/DavisKean.pdf>
- Derzon, J.H. (2010): The correspondence of family features with problem, aggressive, criminal, and violent behavior: A meta- analysis. *Journal of Experimental Criminology*. 6 (3). 263- 292.
- Eiden, R.D., Chavez, F., Leonard, K.E. (1999): Parent-infant interactions among families with alcoholic fathers. *Development and Psychopathology*. 11 (4). 745-762.
- Elliot, D. S., Huizinga, D. (1983): Social class and delinquent behaviour in a National Youth Panel: 1976-1980. *Criminology*. 21 (2). 149-177.
- Farrington, D. P. (1996): The explanation and prevention of youthful offending. U: Hawkins, J.D. (Ur.), *Delinquency and crime- current theories*. Cambridge University Press. Cambridge. 68- 148.
- Gasper, J., DeLuca, S., Estacion, A. (2010): Coming and going: Explaining the effects of residential and school mobility on adolescent delinquency. *Social Science Research*. 39 (3). 459-476.
- Hagan, J., Gillis, A.R. Simpson, J., (1990): Clarifying and extending power- control theory. *The American Journal of Sociology*. 95 (4). 1024- 1037.
- Hirschi, T. (2003): Social bond theory. U: Cullen, F.T., Agnew, R. (Ur.), *Criminological theory: Past to present*. Roxbury Publishing Company. Los Angeles. 231- 239.
- Keller, P. S., Cummings, E. M., Davies, P. T., Mitchell, P. M. (2008): Longitudinal relations between parental drinking problems, family functioning, and child adjustment. *Development and Psychopathology*. 20 (1). 195-212.
- Larzelere, R., Patterson, G. (1990): Parental management: Mediator of the effect of socio- economic status on early delinquency. *Criminology*. 28 (2). 301-324.

- Loeber, R., Farrington, D.P. (1994): Problems and solutions in longitudinal and experimental treatment studies of child psychopathology and delinquency. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 62 (5). 887- 900.
- Mayes, L.C., Truman, S.D. (2002): Substance abuse and parenting. U: Borstein, M.H. (Ur.), *Handbook of parenting (Vol. 4): Social conditions and applied parenting*. Erlbaum. Mahwah, NJ. 329- 360.
- McLoyd, V. C. (1990): The impact of economic hardship on black families and children: Psychological distress, parenting, and socioemotional development. *Child Development*. 61 (2). 311-346.
- Özbay, Ö. (2006): Class and self-reported juvenile delinquency: Evidence from Turkey. *Journal of Criminal Justice*. 34 (3). 237-349.
- Pagani, L.S. (2009): The Influence of family Context on the Development and Persistence of Antisocial Behavior. U Savage, J. (ur.), *The Development of Persistent Criminality*. Oxford University Press. New York. 37- 53.
- Patterson, G. R. (2002): The early development of coercive family process. U: Reid, J.B., Patterson, G.R., Snyder, J. (Ur.), *Antisocial behavior in children and adolescents: A developmental analysis and model for intervention*. American Psychological Association. Washington, DC. 25- 44.
- Perris, C., Jacobsson, L., Lindström, H., von Knorring, L., Perris, H. (1980): Development of a new inventory for assessing memories of parental rearing behaviour. *Acta Psychiatrica Scandinavica*. 61 (4). 265-274.
- Rutter, M., Giller, H., Hagell, A. (1998): *Antisocial behavior by young people*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Sampson, R.J., Laub, J.H. (1995): *Crime in the making: Pathways and turning points through life*. Harvard University Press. Cambridge, MA.
- Schuckitt, M.A., Smith, T.L., Radziminski, S., Heyneman, E.K. (2000): Behavioral symptoms and psychiatric diagnoses among 162 children in nonalcoholic or alcoholic families. *American Journal of Psychiatry*. 157 (11). 1881–1883.
- Shaw, C.R., McKay, H.D. (2003): Juvenile delinquency and urban areas. U: Cullen, F.T., Agnew, R. (Ur.), *Criminological theory: Past to present*. Roxbury Publishing Company. Los Angeles. 104- 110.
- Shuntich, R.J., Loh, D., Katz, D. (1998): Some relationships among affection, aggression and alcohol abuse in the family setting. *Perceptual and Motor Skills*. 86. 1051-1060.
- Sutherland, E.H., Cressey, D.R. (2003): A theory of differential association. U: Cullen, F.T., Agnew, R. (Ur.), *Criminological theory: Past to present*. Roxbury Publishing Company. Los Angeles. 131- 134.
- Šakić, V., Franc, R., Mlačić, B. (2002): Samoiskazana sklonost adolescenata antisocijalnim devijacijama. *Društvena istraživanja*. 11 (2-3). 265- 289.
- Vrselja, I., Sučić, I., Franc, R. (2009): Rizična i antisocijalna ponašanja mlađih adolescenata i privrženost školi. *Društvena istraživanja*. 18 (4-5). 739-762.
- Wells, L. E., Rankin, J. H. (1991): Families and delinquency: A meta-analysis of the impact of broken homes. *Social Problems*. 38 (1). 71-93.
- Winefield, H.R., Goldney, R.D., Tiggemann, M., Winefield, A.H. (1990): Parental rearing behaviors: Stability of report over time and relation to adult interpersonal skills. *Journal of Genetic Psychology*. 151 (2). 211-219.
- Wright, B.R.E., Caspi, A., Moffitt, T.E., Miech, R.A., Silva, P.A. (1999): Reconsidering the relationship between SES and delinquency: Causation but not correlation. *Criminology*. 37 (1). 175- 194.

RELATIONSHIP BETWEEN RISK AND DELINQUENT BEHAVIOUR, CERTAIN CONTEXTUAL FACTORS RELATED TO FAMILY AND PARENTING METHODS

SUMMARY

This paper had two aims. The first aim was to examine whether there is a direct contribution of some family contextual factors (parents' education, perceived family financial situation, parental frequency of drinking, and family size) to the risky and delinquent child behavior. The second aim of the paper was to determine whether there is an indirect contribution of these family contextual factors through parental rearing practices (emotional warmth, rejection, overprotection). The study was conducted on a representative sample of 887 elementary school students (463 boys and 418 girls; six students did not specify gender), aged between 13 and 14 years. Participants completed the following questionnaires: Self-report scale of risky and antisocial behavior, Memories of Childhood (EMBU), as well as a sociodemographic questionnaire assessing parents' education level, perceived family financial situation, parental frequency of drinking and family size. The data were analyzed by a series of multiple regression analyses. The results showed that, out of four family contextual factors, only parents' education and parental frequency of drinking showed a direct contribution to risky and delinquent child behavior. In addition, the results showed that, out of the three parental rearing practices (emotional warmth, rejection and overprotection), only perceived parental rejection had mediational effect on the relationship between family contextual factors and risky and delinquent child behavior.

Key words: *risky and delinquent behavior; parental rearing practices, family contextual factors, mediational effect*